

Vingárti Horvát János pályaképe

A vingárti Horvát család¹ a Magyar Királyság 16. századi történetével hivatásszerűen foglalkozó kutatók számára nem ismeretlen. A családalapító János, valamint egyetlen gyermeke, Gáspár a század első felében kiterjedt birtokokkal rendelkeztek Erdélyben, illetve a Jagelló királyok budai udvarában is otthonosan mozogtak, a család történetéről ennek ellenére máig nem született a korunk elvárásainak megfelelő színvonalú feldolgozás. A kutatói érdeklődés hiányának az oka abban kereshető, hogy János nem tartozott a királyság politikai életét meghatározó legbefolyásosabb csoporthoz, a fiában pedig a családnak magva szakadt, így a biztató kezdet ellenére a família hosszú távon nem vált a Habsburgok sokszínű bécsi udvarát alkotó, nemzetek feletti arisztokrácia tagjává. Tehát apa és fia (első pillantásra) nem futottak be olyan, a szakirodalomban manapság gyakran „fényes” vagy „különleges” jelzőkkel illetett életutat, amely méltóvá tette volna őket a kutatók szemében, hogy pályájuk bemutatására önálló feldolgozást szenteljenek.

A szakirodalom lényegében csak Gáspárt tartja számon köszönhetően annak, hogy II. Lajos (1516–1526) asztalnokmestereként (1526–1527), valamint I. Ferdinánd (1526–1564) kamarásmestereként (1527–1544)² a valódi bárók közé emelkedett. A szakmunkákban általánosságban az a kép alakult ki róla, hogy a mohácsi csatát követően a Ferdinánd uralmát támogató erdélyi rendek megszervezésében számítottak egyedül szolgálataira Bécsben.³ Lajos és Ferdinánd királyok felé megnyilvánuló bizalmának,

- 1 | Hagyománytiszteletből a család előnevét vingárti alakban alkalmazom, azonban a település esetében a ma használatos Vingárd alakot követem.
- 2 | C. Tóth Norbert–Horváth Richárd–Neumann Tibor–Pálosfalvi Tamás: *Magyarország világi archontológiája 1458–1526*. I. Főpapok és bárók. MTA BTK TTI, Bp. 2016. (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak. – A továbbiakban Arch. I.) 117; *A magyar arisztokrácia családi kapcsolatrendszere a 16–17. században. Bárói méltóságok*: <https://archivum2004.piarista.hu/arisztokrata/> (utolsó megtekintés: 2023. 12. 17.).
- 3 | Barta Gábor: Illúziók esztendeje (Megjegyzések a Mohács utáni kettős királyválasztás történetéhez). *Történelmi Szemle* XX. évf. 1977. 1–30. 19, 27–28; uő: *Az Erdélyi Fejedelemség születése*. 2. kiadás. Gondolat, Bp. 1984. (Magyar História) 22–23, 78–79; Pálffy Géza: *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*. Második változatlan kiadás. MTA BTK TTI, Bp. 2016. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) 107.

Faragó Dávid (1993) – doktorandusz, Eötvös Loránd Tudományegyetem; tudományos segédmunkatárs, HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, Budapest, david.farago93@gmail.com

A tanulmány elkészítését az NKFI K 134690. számú, *A magyar királyi udvar személyi összetétele a Mátyás- és a Jagelló-korban (1458–1526)*. *Életrajzi lexikon* című pályázat támogatta. Itt szeretnék köszönetet mondani a projektben részt vevő kutatótársaimnak, kéziratok munkáikra alább számos helyen hivatkozom. A továbbiakban a szócikk-kéziratokra „*Életrajzi lex.*” rövidítéssel hivatkozom.

<https://doi.org/10.36373/em-2024-1-2>

továbbá előmenetelének pedig az az egyedüli oka, hogy élvezte Habsburg Mária királyné támogatását, akinek az egyik udvarhölgyét, Likerkai Johannát vette feleségül.⁴ Apjáról a legtöbb esetben még csak szó sem esik, pedig, ahogy alább ismertetem, kiterjedt kapcsolatrendszere, valamint szívós birtokszerzési törekvései nélkül Gáspár aligha került volna be a királyi udvarba, illetve emelkedett volna a valódi bárók közé. A tanulmányomban széles körű forrásfeltárással alapozva mutatom be János eddig teljesen ismeretlen életútját. Az életéről szinte kizárólag jogbiztosító oklevelek szólnak, amelyek alapján a személyisége nem ragadható meg, tehát csakis a vázlatos pályaképe rajzolható meg. Ezt figyelembe véve az alábbi írásomban a származás kérdésének tisztázására, a kapcsolati rendszere, az udvari szerepvállalása, a birtokszerzési törekvései, valamint a családja bemutatására törekszem. A tanulmány nem öncélú, mivel János életútján keresztül II. Ulászló (1490–1516) udvarának személyi összetételéről, valamint a török hódítás miatt új hazát kereső horvát nemesség előtt a Magyar Királyságban megnyíló lehetőségekről is bővíthetjük az ismereteinket.

Származása és az Erdélybe vezető útja

János születésének a pontos idejét nem ismerjük. A forrásokban először 1500-ban tűnik fel, ekkor már felnőtt férfi, vingárdi várnagy volt,⁵ ami alapján arra következtethetünk, hogy az 1460–1470-es évek fordulóján látta meg a napvilágot. A legújabb családtörténeti kutatások alapján – az egyelőre nem azonosítható, előnévként használt Raszvjából származó⁶ – horvát nemesi család sarja volt, és bizonyosan nem azonosítható az erdélyi birtokos mikeszászai Horvát Pál azonos nevű fiával.⁷ Horvátországi származása mellett szól, hogy eredeti neve egy saját cirill betűs aláírása alapján Ivan Faković volt,⁸ illetve hogy az aradi káptalan középkori jegyzőkönyvtöredékeinek egy bejegyzésében Horvát Iván⁹ néven szerepel mint vingárdi kapitány (*capitaneus*).¹⁰ A családja ősi

4 | Kubinyi András: A magyar állam belpolitikai helyzete Mohács előtt. In: *Mohács. Tanulmányok a mohácsi csata 450. évfordulója alkalmából*. Szerk. Rúzsa Lajos, Szakály Ferenc. Akadémiai, Bp. 1986. 59–99. 71–72; Orsolya Réthelyi: *Mary of Hungary in Court Context (1521–1531)*. Bp. 2010. (CEU PhD Thesis) 92–94.

5 | Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban MNL OL), Diplomatikai Fényképgyűjtemény (a továbbiakban DF) 245563.

6 | Előnévének rácvajai olvasatát semmi sem támasztja alá. *A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára*. II. 1438–1526. Szerk. Barabás Samu. Athenaeum, Bp. 1895. (A továbbiakban TelOkI II.) 313.

7 | Engel Pál: Középkori magyar genealógia. In: *uő: Magyar középkori adattár*. MTA BTK TTI–Arcanum, Bp. 2001. (Arcanum digitéka, CD-ROM). Horvát (mikeszászai, szebeni, adamosi, vingárti); Neumann Tibor: A Szapolyaiak erdélyi ága – A Mikeszászai Horvát család. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica* CXXXII. évf. 2011. 73–88. 74–75, 87.

8 | 1503: DF 277676. Lásd az 1. mellékletben.

9 | Az Iván név a János szláv megfelelője. Horvát védőszentje Keresztelő Szent János lehetett, akinek a június 24-i ünnepe az ország déli és keleti tájain Iván napja volt, így lett a keresztneve Magyarországon Ivánból Jánossá. Dömötör Tekla: Szent Iván-nap. In: *Magyar néprajzi lexikon*. IV. Főszerk. Ortutay Gyula. Akadémiai, Bp. 1981. 664.

10 | MNL OL Diplomatikai Levéltár (a továbbiakban DL) 36349. (11. fk.), vö. *Az aradi káptalan jegyzőkönyv-töredéke (1504–1518)*. Közzéteszi Gálfai Emőke. EME, Kvár 2011. (Erdélyi Tudományos Füzetek 270.) 4. sz.

birtokára utaló raszvjai előnéven János a haláláig feltűnik a forrásokban,¹¹ azonban 1506-tól mind gyakrabban a családja új erdélyi birtokközpontjára utaló vingárti előnéven szerepel.¹² Egy 1506. évi birtokadományozó oklevélből ismert egyetlen említése keresztúri Horvátként is,¹³ az azonban kérdéses, hogy mely településről vette ezt az előnevet. Az alább ismertetendő birtokszerzési törekvései alapján az tűnik a legvalószínűbbnek, hogy előneve egy Doboka¹⁴ vagy Kolozs vármegyei¹⁵ birtokra utal.

János a török hódítás elől menekülve az 1490-es évek közepén, második felében érkezhett a Délvidéken kiterjedt birtokokkal rendelkező, egyúttal Mátyás személyében dalmát-horvát-szlavón bánt (1483–1489) is adó vingárti Geréb testvérek¹⁶ kíséretében Erdélybe. 1500-tól¹⁷ nyolc éven át folyamatosan betöltötte a vingárdi kastély várnagyi (*castellanus*) tisztségét.¹⁸ Először Geréb Péter nádor (1500–1503) és testvére, László erdélyi püspök (1476–1501), majd kalocsa-bácsi érsek (1501–1502) szolgálatában állt.¹⁹ 1503-ban Péter nádor halálával a családjának magva szakadt, Jánosnak pedig a család vezető familiárisaként fontos szerep jutott a Geréb-örökség sorsának az

11 | 1500: DF 245563; 1505: DL 24346; DL 26487; 1508: DL 21848., vö. *A podmanini Podmaniczky-család oklevéltára*. II. 1510–1537. Közzétette Lukinich Imre. MTA, Bp. 1939. 551; DL 32569; DL 59979; 1509: DL 26508–509; DL 37849; DL 74337; 1510–1511: DL 26510; 1511: DF 246029; 1512: DL 60003. = DL 106083. p. 111; DL 60004. = DL 106083. p. 114; uo. p. 126; 1515: DL 27410; DL 63002; 1514–1515: DL 26525.

12 | 1506: DF 255073; 1510: DF 245689., vö. *Documente privitoare la istoria Românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki*. XV/1. 1358–1600. Ed. Nicolae Iorga. Academia Română, Buc. 1911. (A továbbiakban Hurmuzaki XV/1.) 203; 1513: DL 30534; DL 30537; DF 232373; 1514: DL 63010; 1515: DL 74357., vö. TelOkI II. 436; 1516: DL 29385.

13 | DL 26488.

14 | (Réce)keresztúr, (Sajó)keresztúr. Tagányi Károly–Kádár József–Réthy László–Pokoly József: *Szolnok-Doboka vármegye monographiája*. I–VII. Szolnok-Dobokavármegye közönsége, Deesen 1900–1905. V. 538; VI. 12.

15 | (Ördög)keresztúr. Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. I–III., V. MTA, Bp. 1890–1913. V. 367.

16 | Engel Pál: *i. m.* Kacsics nem, 6. tábla: Geréb (vingárti); Arch. I. 95.

17 | 1492-ben még szállósi Lósz Demeter volt a vingárdi várnagy. *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei*. Kivonatokban közzéteszi és a bevezető tanulmányt írta Jakó Zsigmond. I–II. (1289–1556). Bp. 1990. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai. II: Forráskiadványok 17. – A továbbiakban KmJkv) II. 2800. sz.; Csánki Dezső: *i. m.* V. 154, 203. Egy 1504. évi oklevél szerint Lósz 12 évvel korábban újravári várnagy volt, azonban az oklevél 18. századi másolatában már vingárdi várnagyként szerepel. DF 277688., vö. *Az erdélyi káptalan levéltára Gyulafehérvárrt*. (A Gyulafehérvárrt maradt okiratok). (III. közl.) Közli Beke Antal. *Történelmi Tár* 1893. 93–108. 789. sz. A források az 1492–1500 közötti várnagyoknak a neveit nem őrizték meg.

18 | 1500: DF 245563; 1503: DF 277676. = DF 253773., vö. Antonius Szeredai: *Notitia veteris, et novi capituli ecclesiae Albensis Transilvaniae, ex antiquis, ac recentioribus literarum monumentis eruta*. Typis Episcopalis, Albae Carolinae 1791. 124–126; Az Erdélyi Múzeum eredeti okleveleinek kivonatai (1232–1540). (IV. közl.) Közli Szabó Károly. *Történelmi Tár* 1890. 328–359. (A továbbiakban *Erdélyi Múzeum oklevelei* IV.) 435. sz.; 1504: DL 36349. (11. fk.); Ferdinand Baumann: *Geschichte der terra Siculorum terrae Sebus des Andreanischen Freibrief's oder des adligen Gutes Gießhübel bei Mühlbach*. In: *Programm des evangelischen Untergymnasiums und der damit verbundenen Lehraustalten in Mühlbach am Schluß des Schuljahres 1873/4*. Veröffentlicht vom Director Gustav Arz. S. Filtsch's Buchdruckerei, Hermannstadt 1874. (A továbbiakban Baumann: *Geschichte*) 1–50. 38–39; 1506: DL 26488; 1508: DL 32569; 1501 előtt: DF 245560.

19 | Arch. I. 81; C. Tóth Norbert: *Magyarország késő középkori főpapi archontológiája. Érsekek, püspökök, illetve segédpüspökeik, vikáriusaik és jövedelemkezelőik az 1440-es évektől 1526-ig*. Győri Egyházmegyei Levéltár, Győr 2017. (A Győri Egyházmegyei Levéltári Kiadványai. Források, Feldolgozások 17. – A továbbiakban C. Tóth: *Főpapi arch.*) 31, 37.

elrendezésében. 1503-ban a néhai nádor két másik vezető familiárisával, feltehetően uruk végrendeletének a végrehajtói voltak, megfogadta ugyanis, hogy addig nem adja át a nádor özvegyének, Kanizsai Dorottyának a néhai sógora, László érsek által az erdélyi káptalan előtt Péternek tett százezer forintos zálogról szóló bevallását, amíg, vélelmezhetően Péter végrendeletének megfelelően, az asszony vissza nem adja az erdélyi káptalannak a feltehetően László érsek által jogtalanul elfoglalt jószágait.²⁰ Egy 1519-ben kelt oklevél szerint azonban megszegve az esküjét vagy átadta úrnőjének a néhai László érsek bevallásáról kiállított oklevelet, vagy elrejtette azt, és az erdélyi káptalannak visszaadandó birtokokat a fiának adományoztatta.²¹

Péter nádor halálával a Gerébek vingárdi kastélyát a csáktornyai Ernuszt Zsigmond pécsi püspökkel (1473–1505) és fivérével, János lovászmesterrel (1493–1505)²² 1503 márciusában kötött egyezség értelmében Corvin János herceg, majd 1504. évi halála után felesége, Frangepán Beatrix örökölte meg,²³ akiknek János szintén a szolgálatába lépett. 1508-tól Beatrix solymosi és lippai (Arad vm.) várnagya,²⁴ tisztségében az asszony új férjével, György brandenburgi örgróffal 1509 márciusában erősítette meg,²⁵ amikor a két várat és tartozékait átadták neki.²⁶ Ugyanezen év végéig még bizonyosan Beatrix asszony és férje szolgálatában állt várnagyként.²⁷

Oláh Miklós a *Hungaria* című művében örökítette meg János életének egyik érdekes pillanatát. Miklósnak az apjával, István/Sztojan szászsebesi királybíróval (1504–1520)²⁸ együtt ő kísérte a Nagyszében főterén álló templomból a szállására visszatérő száműzött (I.) Mihnea (Mihnea cel Rău) havasalföldi vajdát (1508–1509),²⁹ amikor 1510. március 12-én nagylaki Jaksics Demeter³⁰ az életét vette az egykori havasalföldi uralkodónak.³¹ Mihneának Ulászló király az előző évben adott menedékjogot, és az ő parancsára fogadta be a szász város is, így abból, hogy János a város első emberével együtt volt a száműzött vajda kíséretében, arra következtethetünk, hogy már ekkor szorosabb kapcsolatot ápol a királyi udvarral.

20 | DF 277676.

21 | DF 253773., vö. Erdélyi Múzeum oklevelei IV. 488. sz.

22 | C. Tóth: *Főpapi arch.* 91; Arch. I. 119.

23 | 1503: DL 88882; DF 283504; Schönherr Gyula: *Hunyadi Corvin János 1473–1504.* Magyar Történelmi Társulat, Bp. 1894. (Magyar Történelmi Életrajzok) 287–288; Fedeles Tamás: Ernuszt Zsigmond pécsi püspök (1473–1505). Pályavázlat. In: uő: *Püspökök, prépostok, kanonokok. Fejezetek Pécs középkori egyháztörténetéből.* SZTE Történelmi Intézet Középkori és Kora Újkori Történelmi Tanszék, Szeged 2010. (Capitulum V.) 105–125. 116–117.

24 | DL 37839.

25 | DL 37849.

26 | Csánki Dezső: *i. m.* I. 760–762, 764–765.

27 | DL 74337.

28 | Szilágyi Emőke Rita: Oláh István levele fiához, Miklóshoz. Egy régi magyar nyelvemlék 1520-ból. *Irodalomtörténeti Közlemények* CXXV. évf. 2021. 210–225. 213–218.

29 | III. Vlad (Vlad Tepeș) vajda (1456–1462, 1476) fia és Oláh István anyai ági rokona volt. Szilágyi Emőke Rita–Nagy Levente: Hollókőtől Esztergomig. Új adatok az Oláh, a Hunyadi és a Drakula család genealógiájához. *Történelmi Szemle* LXV. évf. 2023. 639–667. 662–663.

30 | *A középkori Magyar Királyság történelmi kronológiája 997–1526.* I–II. Főszerk. Weisz Boglárka. HUN-REN BTK TTI, Bp. 2023. (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak. – A továbbiakban Kronológia) I. 643; Szaszko Elek–Adrian Magina: Jaksics ifj. Demeter (nagylaki). In: *Életrajzi lex.*

31 | Nicolaus Olahus: *Hungaria – Athila.* Ed. Colomannus Eperjessy, Ladislaus Juhász. K. M. Egyetemi Nyomda, Bp. 1938. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum. Saeculum XVI.) 22.

A király szolgálatában

A nagyszebeni véres eseményekkel közel egy időben más, súlyosabb diplomáciai problémával is szembe kellett néznie az uralkodónak és tanácsosainak. A II. Bajezid szultánnal (1481–1512) 1503-ban hét évre kötött fegyverszünet lejártá fenyegető közelébe került, ami egy újabb, a sokszoros túlerőben lévő Oszmán Birodalommal kirobbanó háború rémképével fenyegetett.³² Ebben a helyzetben, talán meglepő módon, a királyi udvar választása a nagy fontosságú tárgyalások lebonyolítására Jánosra esett, akit követi megbízatására a délszláv nyelvismerete is alkalmassá tehetett. Közlebről nem részletezett, a II. Ulászlónak „nagy jelentőségű követségekkel” teljesített szolgálatait Lajos király egy 1525. évi, János fiának tett adománylevele is kiemeli.³³

Követi megbízatásáról elsőként Várdai Ferenc váci püspök (1509–1513) és királyi kincstartó (1509–1510)³⁴ 1510. május 6-án kelt levele tájékoztat bennünket: ebben felszólítja a nagyszebeni tanácsot, hogy ha a királyi követként (*orator*) említett János megérkezik hozzájuk, akkor megfelelő kísérettel küldjék a havasalföldi vajdához, hogy onnan tovább tudjon utazni a Portára.³⁵ János távollétére utal felesége július 5-én kelt levele is, amelyben férje helyett ő kérte meg a nagyszebeni tanácsot, hogy térítsék meg a váraljai jobbágysági részére a város kenéze által elhajtott juhaiknak az árát.³⁶ János először Havasalföldre utazott, feltehetően azért, hogy tájékozódjon a nem sokkal korábban meggyilkolt Mihnea fia, III. Mircea (1509–1510) rövid uralmának véget vető V. Vlad (Vlad cel Tânăr) vajda (1510–1512) hatalomátvételét követő politikai helyzetről. A tárgyalások során valószínűleg az új vajda egykori ellenfelének nagyszebeni meggyilkolása is szóba került. A Velencei Köztársaság isztambuli követe (*bailo*) titkárának július 15-én Drinápolyból (Edirne) kelt levele alapján két nappal korábban fogadta II. Bajezid a városban Jánost, aki kezét is csókolt a szultánnak. A török fél a rangosabb követek (*kászid*) között tartotta számon Horvátot, akinek nem volt felhatalmazása a békekötésre, ezért csak egy egyéves fegyverszünetről folytatott tárgyalásokat, amelyet augusztus 6-án kötöttek meg a felek. János a tárgyalások lezárulása után még közel két hétig élvezhette a szultáni udvar vendégszeretetét, a fegyverszünet hírével a tarsolyában csak 18-án indult vissza Budára.

Az előző évi követség alapján Jánossal azonosítható az az 1511. augusztus–szeptember folyamán Drinápolyban öt éves fegyverszünetet előkészítő és megkötő magyar királyi követ, akit a török források Horvát János néven emlegetnek. A tárgyalás

32 | Fodor Pál–Dávid Géza: Magyar-török béketárgyalások 1512–1514-ben. *Történelmi Szemle* XXXVI. évf. 1994. 193–225. 198–201.

33 | „... fidelia illa servicia tum egregii condam Iohannis Horwath de Wyngarth [...] in variis arduis et magni momenti legacionibus omni fide constancia et integritate exhibuit...” DL 31047.

34 | C. Tóth Norbert: Várdai Ferenc pályája az erdélyi püspöki szék elfoglalásáig. *Erdélyi Múzeum* LXXVIII. évf. 2016/1. 13–25.

35 | „... dominus noster rex hunc egregium Iohannem Horwath oratorem suum ad magnum Twrcorum cesarem, qui debebit sine mora illo attingere [...] adventum ipsius oratoris ad regnum Transalpinum illis, quibus videbitur, significare, tandemque ipsum oratorem cum sufficienti et decenti comitiva usque ad waywodam Transalpinensem, aut prout idem orator voluerit et iusserit conduci facere debetis, quo tandem orator ipse ad portam cesaris salvius perveniat et incolumius.” DF 246012., vö. Hurmuzaki XV/1. 201.

36 | DF 245689.

lezárásakor azonban János súlyos hibát vétett, mivel a fegyverszünet szövegébe nem foglaltatta bele Horvátországot, Dalmáciát és Szlavóniát, ezért a magyar fél nem fogadta azt el.³⁷ Ulászló király egy november 13-án kelt leveléből tudjuk, hogy a hiba ellenére a tárgyalások folytatására ismét az Oszmán Birodalomba küldte Jánost, aki január 10-én még bizonyosan a szultáni udvarban tartózkodott, mivel ezen a napon a magyar király követeként (*elcsi*) kapott ajándékot.³⁸ Követsége részleteit közelebbről nem ismerjük, csak feltételezhető, hogy a fegyverszünet ekkor már, a kutatás előtt ismeretlen időpontban ratifikált példányai kicserélése miatt utazott ismételten a Portára.³⁹ Ezt követően János nem teljesített további követi megbízatásokat, amiben nemcsak annak lehetett szerepe, hogy az ötéves fegyverszünet tárgyalása során vétett hibája miatt megingott az uralkodónak a diplomáciai képességeibe vetett bizalma, hanem annak is, hogy 1512 tavaszán gyökeresen megváltozott a politikai helyzet az Oszmán Birodalomban. Áprilisban Szelim herceg lemondatta idős apját, Bajezid szultánt a trónról,⁴⁰ az utókor által csak Vadnak (Javuz) nevezett szultán (1512–1521) hatalomra kerülése pedig újabb háború kirobbanásával fenyegette a budai udvart, ezért a jövőbeli tárgyalásokat a diplomácia kényes művészetében gyakorlottabb személyekre,⁴¹ mint például a raguzai születésű Felix Petanciusra bízták.⁴²

János csak 1513 tavaszán tűnik fel ismét a királyi udvar szolgálatában, amikor március legvégén Herendi Miklós királyi kincstartó (1512–1513)⁴³ az ekkor udvari emberként (*aulicus*)⁴⁴ említett egykori királyi követtől kétszáz forintot vett kölcsön⁴⁵

37 | Kronológia II. 648.

38 | DF 245712., vö. Lakatos Bálint: A király diplomatái. Követek és küldöttségek a Jagelló-korban (1490–1526). II. rész. Adattár. *Történelmi Szemle* LXII. évf. 2020. 281–362. (a továbbiakban Lakatos: *A király diplomatái*) 320, 322, 324.

39 | Ulászló november 13-ai levele alapján a szultáni udvarban 1513 elején megforduló magyar királyi követ a tanulmány főszereplője, nem pedig Kishorvát János volt. Papp Sándor: A török béke kérdése a Dózsa-féle parasztháború idején. In: *Certamen. Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. Szakosztályában*. III. Szerk. Egyed Emese, Pakó László. EME, Kvár 2016. 229–243. 231; Kishorvára lásd Neumann Tibor: Névhasználat és ragadványnevek a középkor végi királyi udvarban. *Századok* CLVI. évf. 2022. 1167–1198. 1190–1191.

40 | Ágoston Gábor: *Az oszmán hódítás és Európa*. Rubicon Intézet, Bp. 2022. 111–112.

41 | Lakatos: *A király diplomatái* 324–328.

42 | Dávid Géza–Lakatos Bálint: Felix Petancius és a török szultánokról készített első európai családfa. *Keletkutatás* 2020. tavasz. 47–88. 48–54.

43 | Draskóczy István: *A magyarországi kósó bányászata és kereskedelme (1440–1530-as évek)*. MTA BTK TTI, Bp. 2018. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) 77.

44 | Kubinyi András a *palotás* szót tekintette az *aulicus* korabeli magyar jelentésének, amely az ő hatására el is terjedt a szakirodalomban. Neumann Tibor terminológiai vizsgálata azonban bizonyítja, hogy a Kubinyi által hozott nyelvtörténeti adatok nem támasztják alá a fordítását, így véleménye szerint e cím viselőire egy általánosabb, „udvari ember” vagy „az udvar(tartás) tagja” kifejezést lenne érdemes bevezetni. Kubinyi András: A királyi udvar élete a Jagelló-korban. In: *Kelet és Nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére*. Szerk. Koszta László. Szegedi Középkorász Műhely, Szeged 1995. 309–335. 319–320; Neumann Tibor: *Udvari címek és szolgálat a középkor végi Magyarországon*. (kézirat – a továbbiakban Neumann: *Udvari címek*).

45 | DF 232373.

a szreberniki bánság 1512. évi török elfoglalása miatt indítandó hadjárat költségeire.⁴⁶ Az udvar megbízatását teljesítette János akkor is, amikor júniusban az előző év novemberében megüresedett erdélyi püspökség kormányzójaként (*gubernator*) tűnik fel egy oklevélben. Feladata a püspökség birtokainak a kezelése volt, melyek jövedelmei az üresedés idején az uralkodót illették meg.⁴⁷ János előtt minden bizonynyal befolyásos pártfogóinak támogatása nyitotta meg a budai udvar kapuit. Egykori ura, György őrgróf ugyanis II. Ulászló unokaöccse volt, ráadásul az udvarban jó kapcsolatokkal rendelkező Podmanicki János kamarásmesterrel (1503–1514)⁴⁸ is szorosabb viszonyt ápolhatott, vele például 1508-ban közös királyi birtokadományban részesült.⁴⁹

1513 után János elhagyta a királyi udvart. Döntésében diplomáciai kudarc mellett az is motiválhatta, hogy az udvari szolgálat révén szerzett tekintélyét és kapcsolatait szűkebb hazáján belül igyekezett kamatoztatni. Rövid udvari szolgálata nem számít egyedi jelenségnek a korban, gyakran előfordult ugyanis, hogy az udvari emberek egy-két év után a legnagyobb hatalmasságok, főpapok és bárók szolgálatába szegődtek. Ha volt is esetleg presztízsbeli különbség a királynak, illetve a legnagyobb hatalmasságoknak teljesített szolgálat között, utóbbi mégis megfontolandó alternatívát jelenthetett, főleg anyagi szempontból, mivel a fizetés stabilabb és rendszeresebb lehetett, mint az udvartól húzott, sokszor késedelmesen érkező apanázs. Ugyanakkor az egykori udvari emberek hazatérve olyan tekintélyt és befolyást élveztek szűkebb pátriájuk nemességén belül, amely szolgálatukat vonzóvá tette a legnagyobb birtokosok szemében is, mivel rajtuk keresztül saját hatalmukat terjeszthették ki.⁵⁰

Jánosnak az erdélyi nemesség körében élvezett tekintélyét mutatja, hogy 1514-ben a vajdai ítélőszék ülnöke,⁵¹ 1515-ben pedig egy vajdai oklevél referense volt.⁵² Az utóbbi adatok arra utalnak, hogy ekkor már Szapolyai János vajda (1510–1526) szolgálatában állhatott. Érdeemes megjegyezni, hogy az 1490-ben született gróf alig húszesztendősen, csekély politikai, katonai és kormányzati tapasztalattal nyerte el a királyság második világi méltóságát jelentő vajdai tisztséget. Ráadásul sem birtokokkal, sem kapcsolatokkal nem rendelkezett Erdélyben,⁵³ így különösen fontos volt számára, hogy a családjá szűkebb otthonának számító Szepesség-től, illetve a budai

46 | Mikó Gábor: Oszmánellenes hadjáratok lehetőségei a 16. század elején. Kísérlet Szrebernik, Szokol és Tessány várak visszahódítására 1513-ban. *Századok* CLIV. évf. 2020. 577–620. 587–608; C. Tóth Norbert: Szapolyai János erdélyi vajda török ellenes harcai (1510–1526). In: *Egy elfeledett magyar királyi dinasztia: a Szapolyaiak*. Szerk. Fodor Pál, Varga Szabolcs. MTA BTK, Bp. 2020. (Mohács 1526–2026. Rekonstrukció és emlékezet) 99–112. (A továbbiakban C. Tóth: *Szapolyai*) 101–103.

47 | C. Tóth: *Főpapi arch.* 65.

48 | Arch. I. 120.

49 | Lásd alább.

50 | Neumann: *Udvari címek*.

51 | DL 63010.

52 | DL 63002. Relátori tevékenysége talán azzal hozható összefüggésbe, hogy az oklevélben panaszos Bethlen Miklóssal, ahogy alább ismertetem, számos birtokügylete miatt szorosabb kapcsolatban állhatott.

53 | Neumann Tibor: Két nádor és egy vajda, avagy a Szapolyaiak útja a királyi trónig. In: *Egy elfeledett magyar királyi dinasztia: a Szapolyaiak*. Szerk. Fodor Pál, Varga Szabolcs. MTA BTK, Bp. 2020. (Mohács 1526–2026. Rekonstrukció és emlékezet) 13–45. 31, 35–39.

udvartól távol fekvő tartomány hatékony kormányzása és ellenőrzése céljából a Horvát Jánoshoz hasonlóan vagyonos, a helyi társadalmon belül befolyással és kiterjedt kapcsolatokkal rendelkező nemések támogatását elnyerje, valamint szolgálatába fogadja őket.

János támogatásának az elnyerése fontos lehetett a fiatal vajda számára, mivel élete végén már Erdély legtekintélyesebb nemesei közé tartozott. Ennek bizonyítéka, hogy 1515-ben egyike Erdély azon „tehetősebb nemeseinek”, akik Gyulafehérváron Várdai Ferenc erdélyi püspökkel (1513–1524)⁵⁴ tanácskoztak a tartomány védelméről, illetve akik Nagyszében városának a tanácsát meghívták a június 12-ei kezdettel meghirdetett székelyvásárhelyi gyűlésre.⁵⁵ János halálának a pontos idejét szintén nem ismerjük. 1516 februárjának a legelején még bizonyosan életben volt,⁵⁶ egy 1517. augusztus 10-én kelt oklevélben viszont már néhaiként említik,⁵⁷ de valószínűleg már 1517. augusztus 6-án sem volt az élők sorában, mivel János erdélyi vajda ekkor a fiának küldött parancslevelet egy lólopási ügyben.⁵⁸ Egy 1518. évi oklevél tanúsága szerint halála előtt végrendeletet tett, amely azonban mára elveszett.⁵⁹

Birtokai⁶⁰

János az első jelentősebb birtokait Erdélyben nem sokkal a néhai ura, Corvin János herceg halála után szerezte meg. Birtokszerzési törekvéseiben két jellegzetességre lehetünk figyelmesek: 1. jószágait igyekezett egy tömbben Vingárd köré, Fehér vármegyébe összpontosítani; 2. rövid időn belül jelentős forgatókét tudott mozgósítani, amiben feltehetően a felesége révén szert tett kapcsolatai voltak a segítségére. 1505 októberében először a Geréb Pétertől ismeretlen időpontban zálogba vett Kisludas teljes falura, valamint a Martonfalva, Gezés és Hortobágyfalva (Fehér vm.) birtokokban lévő részekre (utóbbi három a vingárdi uradalom részét képezte) kapott királyi adományt, amelyeket a következő hónapban ellentmondás nélkül iktattak a részére.⁶¹ Szintén októberben ezer forintért megvásárolta a hozzá hasonlóan Corvin-familiáris enyingi Török Imrétől és feleségétől, Parlagi Krisztinától Fúzkút, Oroszfája, Faragó, Nagynyulas, Septér, Nagycég (Kolozs vm.) és Budak (Doboka vm.) falvakban lévő birtokrészeiket.⁶² A következő év januárjában a magvaszakadt Mihálcfalvi Mihály Mihálcfalva, más néven Középvinc, továbbá Újfalu (Székásszabadja), Szarakszó és Gáldtő falvakban (Fehér vm.) lévő

54 | C. Tóth: *Főpapi arch.* 65.

55 | Aláíró nemések nevük sorrendjében: Erdélyi Márton, Bethlen Miklós, Horvát János, Apafi Ferenc, Sükösd Gáspár. DF 245749., vö. *Székely oklevéltár.* III. 1270–1571. Szerk. Szabó Károly. Székely Történelmi Pályadíj-alap Felügyelő Bizottsága, Kvár 1890. (a továbbiakban SzOkI III.) 187.

56 | DL 29385; DL 89061.

57 | DL 26535.

58 | DL 63012.

59 | DF 277754., vö. Az erdélyi káptalan levéltára Gyulafehérvárrt. (A Gyulafehérvárrt maradt okiratok). (IV. közl.) Közli Beke Antal. *Történelmi Tár* 1893. 291–306. 820. sz.

60 | Legfontosabb birtokszerzeményeit lásd a 2. mellékletben.

61 | DL 26487.

62 | *Enyingi Török Bálint.* A bevezetést írta és a forrásokat közléteszi Bessenyei József. Magyar Történelmi Társulat, Bp. 1994. V–VI; DL 24346.

részjóságaira kapott adományt, melyeket szeptemberben iktattak a részére.⁶³ 1508 júniusában Podmanicki János kamarásmester társaként királyi adományt kapott a néhai dobozi Dánfi András birtokára, Donáttornyára (Csanád/Csongrád vm.), illetve annak Arad és Békés vármegyei tartozékaira, melyeket sosem sikerült ténylegesen a birtokukba venniük.⁶⁴

Legjelentősebb szerzeménye természetesen a család névadó birtoka, Vingárd kastélya,⁶⁵ valamint tartozékai, azaz Vingárd mezőváros, egy vasbánya Hunyad mellett és további 31 egész- és részbirtok Fehér, Küküllő és Hunyad vármegyékben.⁶⁶ A kastélyt és uradalmát ismeretlen időpontban 5000 forintért zálogosította el Jánosnak az úrnője, Frangepán Beatrix, majd 1508 júliusában eladta azokat neki és fiának a korábban tőle három részletben kölcsönvett 11 500 forintért, beleszámítva abba a fentebb említett 5000 forintos zálogösszeget is.⁶⁷ Az uradalom birtokába 1509. december 12–13-án János és a fia be is került,⁶⁸ azonban két nappal később Bethlen Miklós és somkeréki Erdélyi Márton az erdélyi káptalan előtt eltiltotta az uralkodót az uradalom Jánosnak történő adományozásától, Jánost pedig annak átvételétől,⁶⁹ mivel egy 1509. januári megegyezés alapján Frangepán Beatrix a kastély ügyében kétezer forinttal maradt adósuk.⁷⁰ 1510 márciusában II. Ulászló megerősítette az uradalom adásvételét, és János a fiával együtt adományt kapott a kastélyban és tartozékaiban lévő királyi jogra, azonban a következő év áprilisában Bethlen Miklós gyermekeinek a tiltakozása miatt nem sikerült a birtokokat a maguk részére iktattatniuk.⁷¹ Habár II. Ulászló 1510 márciusában a kastélyt és tartozékait György örgrófnak adományozta,⁷² a későbbi adatokat tekintetbe véve az továbbra is János és családja birtokában maradt.

János növekvő vagyona és tekintélye kifejezésére igyekezett Vingárdot családjá méltó rezidenciájává kiépíteni, továbbá megerősíteni. Ulászló király 1511. augusztus 21-én kelt levelében arról értesítette a nagyszebeni tanácsot, hogy az ekkor várként

63 | DL 26488.

64 | DL 21848; Karácsonyi János: *Békésvármegye története*. I. Békésvármegye közönsége, [Gyula] 1896. 222–225; Szaszko Elek: Dánfi András (doboz). In: *Életrajzi lex.*

65 | Csánki Dezső: *i. m.* V. 198; Koppány Tibor: *A középkori Magyarország kastélyai*. Akadémiai, Bp. 1999. (Művészettörténeti Füzetek 26.) 244.

66 | Fehér vm.: Mág (*Magy*), Spring (*Ispring*), Drassó, Szászcsovár (*Szescsor/Nagyfalu*), Kissebes (Sebeshely), (Sebes)láz, (Sebes)kákova, (Sebes)káporna és Újfalu (Székásszabadja) teljes falvak, valamint birtokrészek Gergelyfája, Lengyelkert (*Lengyelkerk*), Székes, Alamor, Váralja, Feketevíz, Martonfalva, Gezés és Váradja (*Varagy*) falvakban; Hunyad vm.: birtokrész Bencenc faluban; Küküllő vm.: Nádas, Szentlászló és Kútfalva teljes falvak. Továbbá birtokrészek a hol Fehér, hol Küküllő vármegyéhez sorolt Hortobágy, (Székás)veresegyház, (Apa)újfalu, Girbó (*Birbo*), Henningfalva (*Henikfalva*), Demeterpataka, a Maros melletti Újfalu (azonosítása bizonytalan), Fahid és Gáld falvakban.

67 | DL 37839.

68 | DL 26508–509.

69 | DL 74337; Lukinich Imre: *A bethleni gróf Bethlen család története*. Athenaeum, Bp. 1927. 20–26; Engel Pál: *i. m.* Becsegergely nem, 4. tábla: Erdélyi (somkeréki).

70 | DL 30978.

71 | DL 26510.

72 | DL 37872.

(*castrum*)⁷³ említett Vingárd kastélyának (*castellum*)⁷⁴ megerősítése okozta aggodalmuk miatt személyesen parancsolta meg Jánosnak, hogy semmiféle olyan munkálatot ne végeztesen, amelyet veszélyesnek ítélnék meg, noha ő tagadta az ártó szándékát.⁷⁵ A király fentebb említett, 1511. november 13-án kelt levelében ismét arról tájékoztatta a várost, hogy a Vingárdon folytatott munkálatokat megint leállította, és hogy Jánosnak az Oszmán Birodalomból való visszatérte után a város számára kedvező intézkedést fog hozni.⁷⁶ Nem tudjuk, mi lett a vita végső kimenetele, azonban János vélelmezhetően leállította a munkálatokat. Vingárdot majd csak a fia erősíteti meg, amire abból következtethetünk, hogy János király (1526–1540) csapatai 1531. április 28-án egy ostromot követően foglalták el a Ferdinánd uralmát támogató Gáspár családi fészket.⁷⁷

A nagyszabeni polgárok és János kapcsolatát más ellentétek is terhelték. Ezek közül, elsősorban a birtokhatárok bizonytalanságából fakadó gyakori juh- és sertéslopásoktól eltekintve,⁷⁸ egyet érdemes kiemelni. Huszár János polgár 1523-ban VI. Adorján pápához (1522–1523) intézett kérelme szerint János ismeretlen időpontban lefoglalta a radnai ezüstmányát.⁷⁹ A kérvény több kérdést is felvet: a perben miért egyházi bíróság ítélt, illetve mi jogon foglalta le Horvát az ezüstmányát. Míg az elsőre egyelőre nem tudok magyarázatot adni, addig az utóbbira talán az lehet a

73 | Már 1511 előtt várként említve: 1366: *Erdélyi Okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez*. IV. 1360–1372. Jakó Zsigmond kéziratát szerkesztette és kiegészítette Hegyi Géza, W. Kovács András. MNL OL–MTA BTK TTI, Bp. 2014. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai. II: Forráskiadványok 53.) 557. sz.; 1487: Ferdinand Baumann: *Die Schenkung der Stadt und des Stuhles Mühlbach an die Brüder Johann und Andreas Pongratz*. In: *Programm des evangelischen Unter-Gymnasiums und der damit verbundenen Lehraustalten in Mühlbach (Siebenbürgen) für das Schuljahr 1875/6*. Veröffentlicht vom Rector [Johann] Wolff. S. Filtsch's Buchdruckerei, Hermannstadt 1876. 5–48. 45–46; 1490: DF 246328; 1504: Baumann: *Geschichte* 38–39; 1507: DF 245963., vö. SzOkI III. 164.

74 | Azon kastélyok közé tartozott, melyeknek léte a 15. századtól számos forrással igazolható, és saját uradalommal rendelkeztek. Horváth Richárd: *Mikor vár a kastély? Módszertani megfontolások egy késő középkori „vár”-adattár ügyében*. *Castrum Bene* XXI. évf. 2018. 7–26. 10–14.

75 | „Quantum autem ad supplicationem vestram ex parte castris Wyngarth, quod in perniciem vestram ab egregio Iohanne Horwath continuari queremini, attinet. Nos eidem Iohanni eciam coram nuper commiseramus, ut a tali municione vobis dampnosa desisteret, qui nobis dixerat, se nihil in dampnum vestrum edificare velle, nihilominus tamen scripsimus et commisimus eidem, ut omnino desistat a municione dicti castris et nihil, quod in dampnum et perniciem vestram cederet, edificari in eo faciat.” DF 245712.

76 | „De negotio autem castelli Vingarth ita ordinavimus, ut ibi amplius nullus labor aut extruccio fiat, nihilque in eo innovetur. Postquam autem Iohannes Horwath ex Thurcia, quo per nos missus est, redierit pro vestra futura quiete et pace id, quod optimum factu videbitur, libentissime faciemus et ita providebimus, ut huius rei sollicitudine non urgeamini.” DF 245715.

77 | *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Siebenbürgens von der Schlacht bei Mohács bis zum Frieden Grosswardein*. Aus dem k. u. k. Haus-, Hof- und Staatsarchive in Wien von Dr. Fr[iedrich] Schuller. *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde* XXVIII. köt. 1898. 441–581. 532–533; *I. Ferdinánd és Thurzó Elek levelezése*. (Források a Habsburg-magyar kapcsolatok történetéhez). I. 1526–1532. Közreadja és a bevezető tanulmányt írta Erdélyi Gabriella. MOL, Bp. 2005. (Lymbus Kötetek I.) 244.

78 | Pl. 1507: DF 245963; 1510: DF 245689.

79 | *Regesta supplicationum 1522–1523. A VI. Adorján pápa uralkodása alatt elfogadott magyar vonatkozású kérvények*. Feltárta, közreadja és a kísérőtanulmányt írta Lakatos Bálint. MTA-PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport, Bp.–Róma 2018. (Collectanea Vaticana Hungariae I/16.) 186.

válasz, hogy valamilyen szerepet vállalt, esetleg királyi parancsra, az erdélyi pénzverő kamara működésében,⁸⁰ bár erről további forrásokat jelenleg nem ismerek.

János zálogjogon is aktívan gyarapította a birtokait. Az aradi káptalan középkori jegyzőkönyvtöredékeinek egyik – utólag 1504-re datált – bejegyzése szerint háromszáz forintért zálogba vette Szemcsei Ferenc deák feleségétől, (Telegdi?) Katalintól és fiaitól a Makófalva, Palota és Tárnok falvakban (Csanád vm.) lévő részbirtokaikat. Katalin asszony a gyermekeivel azonban hamar törleszthette a zálogösszeget, mivel Jánosnak nem sikerült tartósan megszereznie a Szemcsei-birtokokat.⁸¹ 1506-ban héderfáji Barlabási Lénárt erdélyi alvajda (1501–1525) hatvan forintért kötötte le neki Péterfalva nevű egészbirtokát (Fehér vm.).⁸² 1508-ban pedig megvásárolta plavnói Benkovics Jánostól a *Zwynoocz és Cheremwsnyek*⁸³ nevű falvak felét (Arad vm.) négyszáz forintért, melyeket 1512-ben ugyanezen összegért eladott Haraszi Ferenc aradi ispánnak (1507–1515, 1519–1522) és nevelt fiának, Lévai Zsigmondnak.⁸⁴

1511-ben háromszáz forintért vette zálogba Bethlen Miklóstól azon Fehér vármegyei birtokait, amelyek a testvére, Brigitta halálával szálltak reá.⁸⁵ 1514–1515 folyamán a gáldtői Bolta családdal és a vele rokon famíliákkal pereskedett Mihálcfalva negyedrészeért.⁸⁶ Egy, csak elenchusból ismert bejegyzés szerint 1515-ben, feltehetően Somi Gáspár Fehér vármegyei ispántól (1509–1517), zálogba vette a hevívásárral és sokadalomjoggal is bíró, ennek ellenére nem igazán jelentős Buza mezővárosát (Doboka vm.),⁸⁷ amelyben 1526-ban még bizonyosan birtokos volt a fia.⁸⁸ 1515 januárjában fiával együtt iktatták részére a zálogba vett (Nagy)szentmihály

80 | A Radnán kitermelt nemesfémeket a 15. század végétől Besztercén finomították, ami veszélyeztette a nagyszzebeni pénzverde nemesfémellátását. 1504-ben az uralkodó megtiltotta a nemesfémek Besztercén történő finomítását, ennek ellenére a beszterceiekkel továbbra is gondja akadt a nagyszzebeni kamara vezetőinek. A gazdag nagyszzebeni polgárcsaládból származó Huszár az uralkodói akarat ellenére talán Besztercén akarta a bányáiból származó nemesfémeket finomíttatni, és ezért foglaltatta le Horvát János a király parancsára a bányáit. A kérvény azzal hozható összefüggésbe, hogy Lajos király 1523-ban új pénzt (*nova moneta*) kezdett el veretni Nagyszzebenben, Huszár pedig nem akart a pénzverde nemesfémekkel történő ellátásából kimaradni, ami szép hasznot hozó üzletnek tűnhetett a számára. Gyöngyössi Márton: A középkori magyar pénzverés területi szakigazgatási szervei. A pénzverőkamara-rendszer fejlődésének vázlatja. *Numizmatikai Közlemények* CXII–CXIII évf. 2013–2014. 125–152. 137–138; Szilágyi Emőke Rita: *i. m.* 214–217.

81 | DL 36349. (11. fk.); Borovszky Samu: *Csanád vármegye története 1715-ig*. I. Bp. 1896. 124.

82 | DF 255073; Arch. I. 88.

83 | Azonosításuk bizonytalan.

84 | 1508: DL 59979; 1512: DL 60003–004; DL 106083. p. 114; Szaszko Elek: Benkovics Gergely (plavnói, okornicsi). In: *Életrajzi lex.*; uő: Haraszi Ferenc. In: *Életrajzi lex.*

85 | DL 29369; Engel Pál: *i. m.* Becsegergely nem, 3. tábla: Betleni (Bethlen).

86 | DL 26525.

87 | Rüs Fogarasi Enikő: Központi helyek az erdélyi középkori vármegyékben. In: *Erdélyi várostörténeti tanulmányok*. Szerk. Pál Judit, Fleisz János. Teleki László Intézet, Csíkszereda 2001. (Múltunk Könyvek) 20–42. 25, 38; Szász Anikó: Mezővárosok vásárai az erdélyi vármegyékben (1541–1600). In: *Certamen. Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. Szakosztályában*. IX. Szerk. Egyed Emese, Pakó László. EME, Kvár 2022. 223–234. 226.

88 | 1515: C. Tóth Norbert–Németh Péter: *Várjobbágyokból nemesek. A Megyeriek és Rádiak küzdelme a nemesi létért*. ELKH–MNL–SZTE Magyar Medieviztikai Kutatócsoport, Bp. 2023. (Subsidia ad Historiam Medii Aevi Hungariae Inquirendam 13.) 171; 1526: DF 247804; Szaszko Elek: Somi Gáspár. In: *Életrajzi lex.*

és Szentmária falvakat (Doboka vm.), azonban a két birtok miatt perbe keveredett Somival, aki a háromszori kikiáltás ellenére sem jelent meg a vajdai ítélőszék előtt, ezért 1516 februárjában János vajda Horvátnak ítélte a jószágokat.⁸⁹ 1515 szeptemberében Bethlen Miklós engedélyezte János számára, hogy ezer forintért zálogba vegye az ugyanezen összegért kisbolyai Lulai János szebeni királybíróinak (1507–1521)⁹⁰ elzálogosított Főcéntelke, Bese és Keresd falvakban (Fehér vm.) fekvő jószágait. A következő év februárjában Bethlen a különböző költségeire tőle kölcsön vett 225 forintért átengedte neki a Martonfalva, Váralja, Feketevíz, Gezés és Alamor (Fehér vm.) falvakban bírt részeit.⁹¹ Egy 1517 augusztusában kelt oklevél szerint pedig János még az életében kétezer forintért vette zálogba Bethlen tíz faluban (Fehér vm.) lévő részbirtokait.⁹²

A pálosok szentmihálykövi Szűz Mária-kolostorához⁹³ szoros szálak fűzték Jánost. Egy 1538. évi oklevél arról tájékoztat minket, hogy a kolostornak adományozta a Gáld faluban álló kőházát, illetve annak a tartozékait: birtokrészeket Gáld és Fahid falvakban, egy kétkerekű malmot a Gáld-patakon és egy nagy szőlőt a gáldi szőlőhegyen (Fehér vm.), amelyeket a szerzetesek ekkor cseréltek el Tomori Lajos fehérvári főesperessel⁹⁴ Holdvilág falu (Fehér vm.) tizedeinek a negyedéért.⁹⁵ A csak említésből ismert testamentumában a lelki üdvéért mondandó misékért a szentmihálykövi pálosoknak adományozta a Szarakszó, Fahid és Váradja falvakban (Fehér vm.) lévő birtokrészeit, azonban a jószágoknak a kolostor részére történő 1518. évi iktatásakor többen is ellentmondtak.⁹⁶ A váradjai birtokot azonban a szerzeteseknek bizonyosan sikerült később megszerezniük, mivel a János özvegye és fia által az elhunyt lélekváltságára⁹⁷ a kolostornak adományozott jószágot a rend generális vikáriusa 1520-ban az adományozók hozzájárulásával háromszáz forintért eladta az erdélyi káptalannak.⁹⁸

89 | 1515: DL 27410; 1516: DL 89061.

90 | Egyben a nagyszzebeni pénzverőkamara ispánja ([1500] 1503–1521) is volt. Gyöngyössi Márton: *Pénzgazdálkodás és monetáris politika a késő középkori Magyarországon*. Gondolat, Bp. 2003. (Doktori Mestermunkák) 272–274; Soós Ferenc: A középkori Magyarország gazdasági- és pénzügyigazgatási tisztségviselői. *Numizmatikai Közlemények* CXII–CXIII. évf. 2013–2014. 81–123. 84, 105.

91 | 1515: DL 74357; 1516: DL 29385.

92 | Martonfalva, Váralja, Feketevíz, Alamor, Székes, Vingárd, (Apa)újfalu, Főcéntelke, Bese, Keresd. DL 26535.

93 | A mai Tótfalud határában feküdt, 1551-ig létezett. F. Romhányi Beatrix: *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon*. Arcanum, Bp. 2007. (CD-ROM). Adattár: Szentmihályköve (Tóti).

94 | Feltehetően csúcsi Tomori István erdélyi alvajda fivére volt. Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. XI. Ráth Mór, Pest 1865. 241–242.

95 | Antonius Szeredai: *i. m.* 155–156.

96 | DF 277754.

97 | F. Romhányi Beatrix: „A lelkiek a földiek nélkül nem tarthatók fenn...”. *Pálos gazdálkodás a középkorban*. Gondolat, Bp. 2010. 28–29.

98 | KmJkv II. 3779. sz.

Családja

János Pázmán Annát⁹⁹ vezette oltár elé, akit a genealógiai irodalom egy 1466. évi oklevél alapján¹⁰⁰ Pázmány András bihari alispán (1470–1481) azonos nevű leányával azonosít.¹⁰¹ Ennek azonban ellentmond az időrend, valamint János erdélyi orientációja, akinek bihari birtokszerzési kísérleteiről és családi kapcsolatairól nincsen tudomásunk. Valószínűbbnek tűnik, hogy Anna asszony egy polgárcsaládból, talán a kolozsvári Pázmán famíliából származott.¹⁰² Feltételezhető polgári származása arra is magyarázatot ad, hogy az Erdélyben ismeretlen urának miként sikerült rövid időn belül jelentős összegeket mozgósítania a birtokai gyarapítására. A menyegzőre nem sokkal János Erdélybe érkezését követően kerülhetett sor, mivel egyetlen ismert gyermekük, Gáspár nevével egy 1505. évi oklevélben találkozhatunk először.¹⁰³ Anna asszony 1526-ban még bizonyosan élt.¹⁰⁴ Miként arról fennmaradt levelei tanúskodnak, ha szükséges volt, férje és fia távolléte idején határozottan lépett fel a család érdekeinek az érvényesítéséért a szomszéd birtokosokkal szemben.¹⁰⁵ Gáspárt a fiatalságából fakadó tapasztalatlansága miatt is segítette, 1521 októberében például a hozzájárulását adta, hogy fia Várdai Pál veszprémi püspöknek (1520–1524)¹⁰⁶ 2200 forintot adjon kölcsön.¹⁰⁷

Összegzés

Kétségtelen, hogy a széles körű forrásfeltáráson alapuló kutatás ellenére János életének, főleg annak korai szakaszának még számos homályos pontja maradt, azonban életútjának még vázlatos ismerete is bizonyítja, hogy a török hódítás elől menekülő, bizonyosan Horvátországból származó nemes sikeresen integrálódott a Magyar Királyság, azon belül is az újonnan választott hazája, Erdély nemesi társadalmába. 1500-tól mintegy tíz éven át hűségesen szolgálta a Geréb családot, majd Frangepán Beatrixot és férjeit is, Corvin János herceget és György brandenburgi őrgrófot. Élete döntő pillanata volt, és egyben agilitását példázza, amikor kisebb, Erdélyen kívüli birtokszerzési kísérletek után sikerült szorult helyzetben lévő úrnőjétől megvásárolnia 1508-ban Vingárd kastélyát, amelyet haláláig birtokolt.

Az alighanem tehetős és kiterjedt kapcsolatokkal rendelkező polgári családból származó Pázmán Annával kötött házassága biztosította azt a kapcsolati és anyagi

99 | Leveleit *Anna Pazman* néven írt alá. A bizonytalan olvasat miatt a Pázmán névalakot alkalmazom. 1510: DF 245689; 1526: DF 247804.

100 | DL 74171.

101 | Kanász Viktor: Pázmány Péter családjának történetéről. In: *A Magyarorsággkutató Intézet Évkönyve 2019*. Szerk. Berta Péter, Vizi László Tamás. Magyarorsággkutató Intézet, Bp. 2020. 221–249. 222–224, 241.

102 | Csánki Dezső: *i. m.* V. 318., vö. KmJkv I. 1119. sz.

103 | DL 24346.

104 | Köztes adatok: 1511: DL 29369; 1520: KmJkv II. 3779. sz.; 1521: DL 23591; 1526: DF 247797; DF 247804.

105 | 1510: DF 245689; 1526: DF 247804.

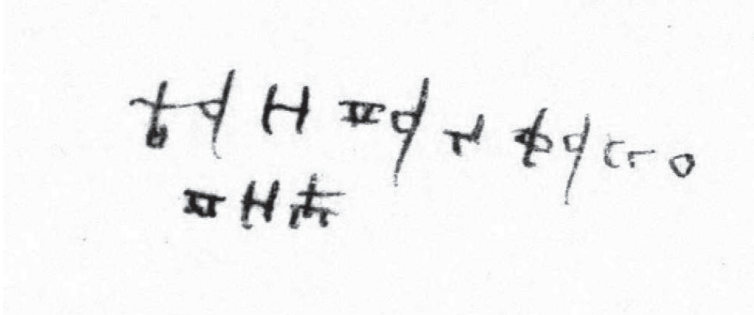
106 | C. Tóth: *Főpapi arch.* 120.

107 | DL 23591.

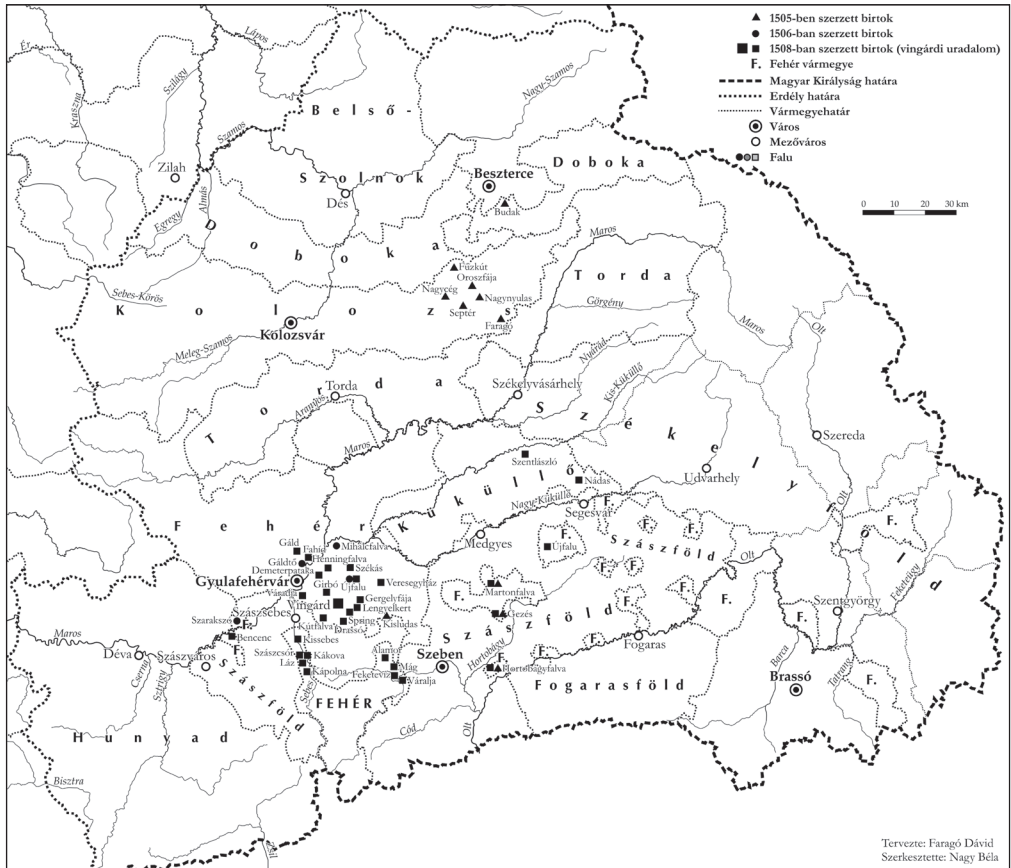
tőkét, amely lehetővé tette, hogy rövid időn belül integrálódjon új páttriája társadalmába, illetve hogy az 1510-es évek elejére jelentős vagyonra tegyen szert. Neve ekkorra már a királyi udvarban is ismert volt, szolgálata előtt György őrgróf és Podmanicki János kamarásmester támogatása nyithatott utat. Élete végére Erdély legvagyonosabb nemeseinek a sorába emelkedett, várbirtokos mivolta pedig kimagasló társadalmi presztízst kölcsönzött neki. A Doboka, Fehér, Kolozs, Küküllő és Hunyad vármegyékre kiterjedő birtokai központja, Vingárd kastélya egyben családja székhelyeként is funkcionált, amelyet igyekezett a maga és famíliája folyamatosan növekvő befolyása és tekintélye kifejezésére méltó rezidenciává kiépíteni. János életútján keresztül a fia további emelkedését lehetővé tevő okokat is árnyalni szükséges. Az apjának köszönhető kapcsolatok és vagyon tette lehetővé ugyanis, hogy Lajos király környezetébe kerüljön, tehát a budai udvarban ígéretesen induló karrierjét nem kizárólag Mária királyné támogatásának köszönhette.

Mellékletek

1. Horvát János (Ivan Fakovič) cirill betűs aláírása (Forrás: DF 277676.)

2. Horvát János erdélyi birtokai

The Career of János Horvát of Vingárt

Keywords: Jagiellon era, court history, government, nobility research, prosopography

János Horvát of Vingárt is an unknown figure in the 16th century history of the Hungarian Kingdom. Although his son, János is remembered for his baronial functions and his activities in Transylvania after the Battle of Mohács, little is known about his father. The aim of the study is to describe János Horvát's life and to show how he managed to become one of the wealthiest Transylvanian nobles through his network of contacts, his persistent efforts to acquire land and his service at the royal court after he left Croatia due to the Turkish occupation.